

Gürsel, E. (2018). "İdarenin Doğal Afetler Neticesinde Meydana Gelen Zararlardan Sorumluluğu", R&S - Research Studies Anatolia Journal, Vol:1, Issue:2; pp: 330-343

Anahtar Kelimeler: Afet, Doğal Afet, Mücbir Sebep, İdarenin Sorumluluğu, Hizmet Kusuru

Keywords: Disaster, Natural Disaster, Force Majeure, Liability of Administration, Service Fault

Makale Türü: Araştırma Makalesi

İDARENİN DOĞAL AFETLER NETİCESİNDE MEYDANA GELEN ZARARLARDAN SORUMLULUĞU*

Liability of Administration in Damage Caused by Natural Disasters

Ar. Gör. Esin GÜRSEL

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İdare Hukuku Anabilim Dalı, esin.gursel@asbu.edu.tr
Ankara/Türkiye

Makale Geliş Tarihi
04.06.2018

Revize Tarihi
13.07.2018

Yayınlanma Tarihi
30.07.2018

ÖZ

Türkiye coğrafi konumu (jeolojik ve topoğrafik yapısı) ve iklim özellikleriyle tipik bir afet ülkesidir. Eski çağlardan bu yana deprem başta olmak üzere heyelan, sel, kaya ve çığ düşmesi gibi sık yaşanan doğal afetler can ve mal kayıplarına sebep olmaktadır. İdare afet öncesinde afetten doğacak zararı önlemeye yönelik gerekli tedbirleri almak ile yükümlüdür. Ancak idarenin afetzedelere yardım yapılması, barınak sağlanması, sağlık hizmetleri verilmesi gibi afet sonrasında ilişkin görevleri de bulunmaktadır. Afet öncesi ve sonrasında yönelik hizmetlerin "hiç işlememesi", "geç işlemesi" ya da "kötü işlemesi" halinde idarenin kusurlu sorumluluğu doğmakta ve idare ortaya çıkan zararı tazminle yükümlü olmaktadır. Bu makalede ilk olarak "afet" kavramı açıklanmıştır. Takiben, afetin hukuki niteliği belirlenmeye çalışılmış, afet ile idarenin sorumluluğu arasındaki ilişkiye yer verilmiştir. AİHM'nin "Öneryıldız v. Türkiye", "Budayeva ve diğerleri v. Rusya", "Kolyadenko ve diğerleri v. Rusya" kararları ışığında doğal afetler neticesinde meydana gelen zararlardan idarenin sorumluluğunun sınırları çizilmeye çalışılmıştır.

ABSTRACT

Turkey is a typical natural disaster country because of geographical location (geological and topographical structure) and climate. Natural disasters like earthquakes, landslides, floods, rocks and avalanches have caused life and property losses since ancient times. Administration is obliged to take necessary precautions to prevent occurrence damage before the disaster. Administration also has post-disaster duties such as providing assistance to victims, providing shelter, and providing health services. Liability of Administration arises in case of service fault before and after natural disaster. Administration is obliged to compensate this damage. In this article, firstly the concept of "disaster" is explained. Then, the legal meaning of the disaster was tried to be determined and the relationship between disaster and liability of administration is stated. "Öneryıldız / Turkey", "Budayev and Others / Russia", "Kolyadenko and Others / Russia" decisions of European Court of Human Rights are associated with the liability of administration damage caused by natural disasters. We had tried to draw the limit of administrative liability by taking in consideration these decisions.

1. GİRİŞ

Türkiye coğrafi konumu (jeolojik ve topoğrafik yapısı) ve iklim özellikleriyle tipik bir afet ülkesidir. Afet İşleri Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen Afet Bilgi Envanter Projesi'nde geçmişten bu yana Türkiye'de 13733 heyelan, 2963 kaya düşmesi, 4009 su baskını, 5576 deprem, 778 çığ, 1128 diğer afet, 2277 çoklu afet, 1299 tasnif edilmemiş afet, toplamda 31763 afetin meydana geldiği saptanmıştır. Eski çağlardan bu yana deprem başta olmak üzere heyelan, sel, kaya ve çığ düşmesi gibi sık yaşanan doğal afetler can ve mal kayıplarına sebep olmaktadır.

İdare afet öncesinde afetten doğacak zararı önlemeye yönelik gerekli tedbirleri almak ile yükümlüdür. Ancak idarenin üzerine düşen görevler yalnızca afet öncesine ilişkin değildir. İdarenin afetzedelere yardım yapılması, barınak sağlanması, sağlık hizmetleri verilmesi gibi afet sonrasında ilişkin görevleri

*Bu makale 03-05 Mayıs 2018 tarihli 4. Uluslararası Hukuk Sempozyumu'nda sunulan "İdarenin Doğal Afetler Neticesinde Meydana Gelen Zararlardan Sorumluluğu" adlı bildirinin genişletilmiş halidir.

de bulunmaktadır. Afet öncesi ve sonrasına yönelik hizmetlerin “hiç işlememesi”, “geç işlemesi” ya da “kötü işlemesi” halinde idarenin kusurlu sorumluluğu doğmakta ve idare ortaya çıkan zararı tazminle yükümlü olmaktadır.

İdarenin sorumluluğunun sınırını ise teknik ve mali yeterliliği oluşturmaktadır. İdarenin mali ve teknik yeterliliğini aşan olaylar bakımından idareye sorumluluk yüklemek veya idareden kamu hizmeti beklemek olanaksızdır. Ancak idare mali ve teknik yetersizliğini ileri sürerek sonsuza kadar yaşama hakkını korumaktan imtina edemeyecektir.

Türkiye gibi doğal afetlerin sık yaşandığı bir coğrafyada afetin hukuki niteliği, afet ile idarenin sorumluluğu arasındaki ilişki ve afetin idarenin sorumluluğu üzerindeki etkisi önem arz etmektedir. Yargı içtihatlarında ve doktrinde afet birtakım şartları taşıması halinde mücbir sebep olarak nitelendirilmekte ve idarenin sorumluluğunu ortadan kaldırmaktadır. Aksi durumda idare afet neticesinde meydana gelen zararlardan kusuru oranında sorumlu olacaktır.

2. AFET KAVRAMI

Afet pek çok bilim ile yakından ilişkili Arapça kökenli bir kavramdır. He bilim afeti kendi sınırları içerisinde farklı şekillerde yorumlamaktadır (Kadioğlu, 16-17 Ağustos 2006). Değişen yaşam standartları ve gelişen teknolojiye paralel olarak afet kavramının tanımı da değişip şekillenmektedir. Bu sebeple afet riski açıklanırken afetin farklı disiplinlerdeki tanımlarının ve günümüz teknolojik gelişmelerinin göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde afet; “*çeşitli doğa olaylarının sebep olduğu yıkım, kıran*” olarak tanımlanmaktadır. Kent Bilimleri Sözlüğü'nde afet; “*yerel toplulukların genel yaşamını etkileyen, aksatan, bozan yer sarsıntısı, yangın, su baskını, yer kayması, çığ ve kaya düşmesi*” olarak tanımlanmaktadır (Keleş, 1998, s. 42). Kadioğlu'na göre; “*toplumun baş edemeyeceği her şey*” afeti ifade etmektedir (Kadioğlu, 16-17 Ağustos 2006).

Parker ve Handmer afeti, “*geçici ya da daimi teknolojik hataları da içine alan hem bireylerin hem çevrenin hem de toplumların engellenmesi mümkün olmayan, ağır hasar, can ve mal kaybı, ekonomik, sosyal, psikolojik pek çok kayba ve soruna neden olan, insandan kaynaklanan ya da doğal olarak meydana gelen olaylar*” olarak tanımlamaktadır (Parker & Handmer, 2013).

Birleşmiş Milletler'e göre bir olayın afet olarak adlandırılabilmesi için; on ve daha çok kişinin hayatını kaybetmesi, yüz ya da daha çok kişinin afetten etkilenmesi, afetin yaşandığı ülke tarafından olağandışı durum bildirisinde bulunulması yahut uluslararası yardım talep edilmesi gerekmektedir (United Nations Integrated Regional Information Networks, Haziran 2005).

Afet doğal olarak meydana gelebileceği gibi kaynağını bir insan faaliyeti ya da teknolojik bir hatadan alabilir. Ancak her doğa olayı, insan faaliyeti ya da teknolojik hata afet değildir. Bir olayın afet olabilmesi için yaşamda kötü bir tecrübe bırakması, hayatın olağan akışında bir aksamaya sebep olması, ekonomik, fiziksel, psikolojik yahut sosyal bir kaybın ortaya çıkması gerekmektedir (Yılmaz, 2003, s. 3) (Uzunçubuk, 2005, s. 14) (İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetim Merkezi). Afetin meydana gelme olasılığı ile kaybolacak değerlerin bütünü ise afet riskini ifade etmektedir (Balamir, 2003, s. 17-36). Afet riski ayrıca “afetin olma olasılığı” unsurunun yanında “afetten etkilenen insan sayısı”, “bu insanların dağılımı” ve “afetten zarar görme oranı” unsurlarını içermektedir (Yavaş, 2001, s. 119).

3. İDARE HUKUKU BAKIMINDAN SORUMLULUK

Hukukta en genel haliyle “siyasi sorumluluk”, “cezai sorumluluk” ve “mali sorumluluk” olmak üzere üç tür sorumluluk bulunmaktadır. Mali sorumluluk bir kişinin diğerine vermiş olduğu zararı malvarlığı ile ödemesi olarak adlandırılmaktadır. İdari sorumluluk, medeni sorumluluk ile birlikte bu sorumluluk türlerinden mali sorumluluk içerisinde yer almaktadır.

İdarenin, idari eylem ve işlemlerden doğan zararlardan sorumluluğunun anayasal dayanağı Anayasa m. 125'de yer alan; “*İdare kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı gidermekle yükümlüdür*” düzenlemesidir. İdarenin bireylere vermiş olduğu zararlardan sorumlu olması ve bu zararları tazmin yükümlülüğü sosyal bir hukuk devleti olmanın gereğidir.

İdarenin sorumluluğunun doğması için; idari bir davranışın olması, bu davranış neticesinde bir zararın ortaya çıkması, bu davranış ile zarar arasında illiyet bağının bulunması gerekmektedir. İdari davranışın var olmasının yanında bu davranışın idareye isnat edilebilir olması gerekmektedir. Ortaya

çıkan zarar; meşru, kesin ve gerçekleşmiş olmalıdır. Zarar, maddi bir zarar olabileceği gibi manevi bir zarar da olabilir. Önemli olan zararın parayla ölçülebilir nitelikte olmasıdır (Çağlayan, 2017, s. 676).

İdari sorumluluk kusurlu sorumluluk ve kusursuz sorumluluk olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. (Günday, 2015, s. 369) (Akyılmaz, Sezginer, & Kaya, 2012, s. 150,151). İdari sorumluluğun temelinde bulunan kusur kavramı objektif niteliklidir. Herhangi bir kişiye indirgenemeyeceği için anonimdir. Tüm kamu tüzel kişilerini ilgilendirdiğinden genel ve her somut olaya göre farklılık arz ettiğinden esneklik (Günday, 2015, s. 369) (Gözler, Ekim 2007, s. 725) (Çağlayan, 2017, s. 628).

Kusur ve hukuka aykırılık arasındaki bağ, idari işlemler ve idari eylemler bakımından farklılık arz etmektedir. İdari işlemlerde kusur ve hukuka aykırılık arasındaki bağ sıkıdır. İdari işlem hukuka aykırı ise kusur vardır; hukuka aykırı değilse kusur yoktur. İdari eylemlerde ise bu bağ idari işlemlerde olduğu gibi sıkı değildir. Hukuka uygun olan idari eylemlerin kusurlu olması mümkündür (Gözler, Ekim 2007, s. 726-727). Çağlayan, idari işlemin hukuka aykırı olduğunda kusurun olduğunu kabul ederken her hukuka aykırılık durumunda idarenin sorumluluğunun doğmayacağını belirtmektedir. Yazara göre; kusurlu sorumluluğun varlığı için işlemin iptal edildiği hal ile önceki hal arasında muhatabı etkileyen bir farkın bulunması gerekmektedir (Çağlayan, 2017, s. 631).

Doktrinde kusurlu sorumluluk "hizmet kusuru" kavramından yola çıkılarak açıklanmaktadır. Hizmet kusuru, hizmetin "hiç işlememesi", "geç işlemesi" ya da "kötü işlemesi" olarak adlandırılmaktadır. Kapsamına kamu hizmetinin yanında idari görevler ve idari faaliyetler de girmektedir. Kusurun anonim olması sebebiyle hizmet kusurunun olması durumunda kamu görevlilerinin kusurlu olup olmadığına bakılmamaktadır. Önemli olan hizmetin kurulmasında, düzenlenmesinde ya da işleyişinde bir kusurun bulunup bulunmadığıdır. (Günday, 2015, s. 370,371) (Gözler, Ekim 2007, s. 725) (Çağlayan, 2017, s. 628).

Hizmetin hiç işlememesi idarenin yapmakla yükümlü olduğu faaliyetler karşısında hareketsiz kalmasını ifade etmektedir. Bağlı yetkinin olduğu durumlarda idarenin görevli olduğu bir alanda hareketsiz kalması hizmet kusuru oluşturmaktadır (Günday, 2015, s. 371). İdarenin takdir yetkisinin olduğu durumlarda ise hareketsiz kalmasının hizmet kusuru oluşturup oluşturmadığının somut olaya göre değerlendirilmesi gerekmektedir (Bucaktepe, 2012-2013, s. 97) (Günday, 2015, s. 371).

Hizmetin kötü işlemesi, hizmetin gereklerine uygun işlememesini ifade etmektedir. Hizmetin ne zaman kötü işlediği somut olaya, idarenin olanaklarına ve hizmetin mahiyetine göre yargı organları tarafından belirlenmektedir (Günday, 2015, s. 370) (Yaşar, 2014, s. 444)

Hizmetin geç işlemesi, hizmetin gereklerine uygun makul bir süre içerisinde yerine getirilmemesini ifade etmektedir (Gözler, Ekim 2007, s. 725) (Çağlayan, 2017, s. 630). Hizmetin yer aldığı kanuni düzenlemede bir süreye bağlanmış olması durumunda bu süre makul süredir. Ancak kanuni düzenlemede böyle bir sürenin olmaması durumunda hizmetin gerekleri göz önünde bulundurularak makul sürenin saptanması gerekmektedir (Çağlayan, 2017, s. 630) (Tan, 2016, s. 458) (Yaşar, 2014, s. 445). Danıştay, hizmete ilişkin titizlik ve gösterilen çaba sebebiyle meydana gelen gecikmeleri hizmetin geç işlemesi kapsamında değerlendirmemektedir (Günday, 2015, s. 373) (Çağlayan, 2017, s. 630) (Yaşar, 2014, s. 445).

İdarenin meydana gelen zararlardan sorumlu olması için kural olarak kusurlu olması gerekmektedir. Türk İdare Hukuku'nda kusur "basit kusur" ve "ağır kusur" olarak ikiye ayrılmaktadır. Yürütülmesinde güçlük olan ve derhal harekete geçilmesi gereken bazı faaliyetler sırasında basit kusurun mazur görülebilir olması, zor faaliyetlerin teşhisindeki zorluk, sorumluluğu doğacağı tereddüdüyle idarenin hareketsiz kalmasının önüne geçilmek istenmesi gibi sebeplerle birtakım faaliyetler neticesinde meydana gelen zararlardan idarenin sorumlu olması için ağır kusurun bulunması gerekmektedir (Gözler, Ekim 2007, s. 728-729). Hangi faaliyetlerde ağır, hangilerinde basit kusurun aranacağı yargı organları tarafından somut olay gözetilerek belirlenmektedir (Gözler, Ekim 2007, s. 728-729) (Çağlayan, 2017, s. 635). Fransız İdare Hukuku'nda tıbbi faaliyetlerde, kolluk ve denetim faaliyetlerinde, cezaevi idaresinde, adalet kamu hizmetlerinde, acil yardım, kurtarma ve yangın söndürme faaliyetlerinde meydana gelecek aksaklıklardan idarenin sorumlu olması için ağır kusurlu olması gerekir. Ancak günümüzde "ağır kusur" teorisinin büyük ölçüde önemini yitirdiği görülmektedir (Gözler, Ekim 2007, s. 728-729) (Çağlayan, 2017, s. 636).

Danıştay içtihatlarında "ağır kusur" kavramına yer verilmekle birlikte ağır kusurun arandığı hallerde basit kusur var ise sorumluluğun doğmayacağına ilişkin net bir görüş bulunmamaktadır (Çağlayan, 2017, s. 636). Danıştay'ın yakın tarihli bazı kararlarında riskli faaliyetler sırasında meydana gelen

zararlardan idarenin sorumluluğunun doğması için ağır kusurun olması gerektiği yönünde ifadelere rastlamaktayız (Çağlayan, 2017, s. 637).

Kusurun varlığını iddia eden ispat etmekle yükümlüdür. Ancak hakimin kusurun varlığına dosyadan ya da soruşturmadan kanaat getirmesi ve ya herhangi bir kusur karinesinin varlığı durumu saklıdır (Gözler, Ekim 2007, s. 726-727).

Sosyal, ekonomik, bilimsel, kültürel gelişmeler ve zaman içerisinde sosyal devlet anlayışının benimsenmesi idarenin faaliyet alanı ile doğru orantılı olarak sorumluluk alanının da genişlemesine sebep olmuştur (Günday, 2015, s. 378) (Akyılmaz, Sezginer, & Kaya, 2012, s. 151,152). İdare tarafından zararın tazmin edilmesi aşamasında her daim kusurun aranması adil sonuçlar doğurmayacağından idari faaliyet ile meydana gelen zarar arasında illiyet bağının olduğu ama idarenin kusurunun olmadığı durumlarda kusursuz sorumluluğun varlığı kabul edilmektedir (Günday, 2015, s. 378). Kusursuz sorumluluğun kabulü tüm zararların devlet tarafından karşılanacağı anlamına gelmemektedir (Kutlu Gürsel, 1999, s. 17). Kusursuz sorumluluk bir tür "kamusal sigorta" değildir (Azrak, 1980, s. 138). İstisnai ve ikincil niteliklidir. İdarenin kusurlu sorumluluğunun bulunmadığı hallerde ancak kusursuz sorumluluğa gidilmesi mümkündür. Bu sebeple idarenin aynı anda hem kusurlu hem de kusursuz olarak sorumlu olması mümkün değildir (Bucaktepe, 2012-2013, s. 99).

4. DOĞAL AFETİN İDARENİN SORUMLULUĞU ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Afetin hukuki niteliği, afet ile idarenin sorumluluğu arasındaki ilişkinin ortaya konulmasına ve afetin, idarenin sorumluluğu üzerindeki etkisinin belirlenmesine esas teşkil etmektedir (Gürsel, 1-3 Mart 2018). 17 Ağustos 1999 tarihinde meydana gelen Gölcük Depremi, doğal afetler neticesinde meydana gelen zararlardan idarenin sorumlu olması hususuna yeni bir boyut kazandırmıştır. Bu tarihten önce gerek yargı içtihatlarında gerekse doktrinde zararı meydana getiren olayın kökeninde bir doğal afetin olması durumunda bu olayın çoğunlukla mücbir sebep olarak kabul edildiği ve meydana gelen zararın sosyal risk ilkesi çerçevesinde giderildiği görülmektedir (Danıştay 12. Dairesi, 1974, s. 663) (Danıştay 12. Dairesi, 1975, s. 213). Gölcük Depremi'nin ardından afetin her durumda mücbir sebep olarak kabul edilip edilemeyeceği sorgulanmaya başlanmıştır. Yargı içtihatlarında ve doktrinde afetin ancak belli şartları sağlaması durumunda mücbir sebep olabileceği; bu şartların gerçekleşmemesi halinde ise idarenin afet neticesinde meydana gelen zararlardan kusuru oranında sorumlu olacağı yönündeki görüş kabul görmeye başlamıştır.

Mücbir sebep, idarenin yürüttüğü faaliyetler dışında vuku bulan önceden öngörülmez ve önlenemez olayları ifade etmektedir (Çağlayan, 2017, s. 686) (Günday, 2015, s. 384) (Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu, 2009). Bir afetin mücbir sebep olarak kabul edilebilmesi için "dışsallık", "öngörülmezlik", "önlenemezlik" unsurlarının üçünü bir arada sağlaması gerekmektedir (Özay, 2004, s. 878) (Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu, 2009) (Bucaktepe, Depremden Dolayı İdarenin Sorumluluğu, 2012-2013, s. 103) (Çağlayan, 2017, s. 687-693). Dışsallık unsuru mücbir sebep olarak nitelendirilen olayın idarenin iradesi ve faaliyetleri dışında gerçekleşmesidir (Özay, 2004, s. 878). Afet, idarenin iradesi ve eylemleri dışında meydana geldiği için mücbir sebebin dışsallık unsurunu sağlamaktadır (Çağlayan, 2017, s. 687). Dışsallık unsuru mücbir sebebi, beklenmeyen durumdan ayırmaktadır. Öngörülmezlik ve önlenemezlik unsurları ise afetin mücbir sebep olarak kabul edilmesinde belirleyicidir.

Zararı doğuran olayın önceden tahmin edilememesi, tahmin edilse bile sonuçlarının ne büyüklükte olacağını bilinememesi mücbir sebebin öngörülmezlik unsurunu oluşturmaktadır (Bucaktepe, Depremden Dolayı İdarenin Sorumluluğu, 2012-2013, s. 103) (Çağlayan, 2017, s. 688). Öngörülmezlik yalnızca zararı doğuran olayın daha önce hiç gerçekleşmemiş olması anlamına gelmemektedir. Daha önce hiç görülmemiş bir olay mücbir sebep olabileceği gibi daha önce benzeri yaşanmış bir olayda mücbir sebep olabilir.

Yaşanan her afet mücbir sebep değildir. Afetin mücbir sebep olarak nitelendirilebilmesi için önlenip önlenemeyeceğinin tespiti gerekmektedir. Nadiren görülen, sonuçları beklenenden ağır olan olaylar önlenemezdir. Afetin o bölgede sık yaşanan bir afet olması, yer ve zaman bakımından belirlenebilir olması, yoğunluk ve süresinin olağan olması ve kökeninde idari bir faaliyetin bulunması durumunda önlenemez olduğundan bahsedilemez (Çağlayan, 2017, s. 688). Türkiye Deprem Bölgeleri Haritasıyla birinci ya da ikinci derecede deprem bölgesi olarak belirlenmiş bir bölgede deprem olması, olası bir çığ düşmesinden haberdar eden uyarıcı bir tabelanın varlığı, bölgenin iklimine uygun miktarda yağışın gerçekleşmesi, idarenin yaptığı kazı çalışmaları neticesinde toprak kayması gerçekleşmesi örnekleri mücbir sebebin öngörülmezlik unsurunu karşılamamaktadır. Fransız Danıştay'ı bir kararında yüzyıl

önce sel yaşanmış bir bölgede yüzyıl sonra tekrar sel yaşanmasını mücbir sebep olarak nitelendirmemiştir (Atay, 2012, s. 724).

Önlenemezlik unsurunun kapsamını kanal inşa etmek, baraj inşa etmek, set inşa etmek gibi zararı önleyecek, azaltacak ya da ortadan kaldıracak olumlu önlemler ile bina yapımına uygun olmayan bir alanda yapılaşmayı yasaklamak, yıkılma riski altında bulunan bir binayı boşaltmak gibi olumsuz önlemler oluşturmaktadır (Çağlayan, 2017, s. 690-691).

Önlenemezlik unsurunun tespiti bakımından dikkate alınması gereken hususlar; idari faaliyetin yerinin doğru olup olmadığı, idarece gerekli uyarı ve düzenlemelerin yapılıp yapılmadığı, idarece etkin tesis, araç ve gereçlerin kullanıp kullanılmadığıdır (Çağlayan, 2017, s. 691-693). Örneğin; idarenin karayolu geçireceği bölgenin öncelikle bir heyelan bölgesi olup olmadığını belirlemesi gerekmektedir. Heyelan bölgesi olması durumunda bu alana uyarı levhaları koymasının yanında riski ortadan kaldırmak ya da meydana gelebilecek zararı en aza indirmek için gerekli önlemleri alması gerekmektedir.

Afetin sık yaşandığı bir coğrafyada idarenin afet öncesinde afet bölgesini tespit etmesi, bu bölgeye uygun tedbirleri alması, gerekli kısıtlamaları getirmesi; afet sonrasında yardım, barınma, sağlık gibi hizmetleri ile diğer ihtiyaçları zamanında ve gereği karşılması gerekmektedir. Doğal afetler karşısında devletin hareketsiz kalması doktrinde "olumsuz eylem" olarak kabul edilmekte ve hizmet kusuru olarak nitelendirilmektedir (Danıştay 11. Dairesi, 2007) (Danıştay 6. Dairesi, 2004). Mücbir sebep, somut olayın özellikleri göz önünde bulundurularak yargı organları tarafından tespit edilmektedir (Bucaktepe, 2012-2013, s. 103).

İdarenin kusur sorumluluğu ilgili mevzuatla verilmiş görev ve yetkilerinin yerine getirilmesiyle ortadan kalkmaktadır. İdarenin görev ve yetkilerini yerine getirip getirmediği tespit edilirken mali ve teknik olanakları dikkate alınmalıdır. Zira, tazmin yükümlülüğünün sınırını idarenin mali ve teknik yeterliliği oluşturmaktadır. İdarenin mali ve teknik yeterliliğini aşan olaylar bakımından idareye sorumluluk yüklemek veya idareden kamu hizmeti beklemek olanaksızdır. Günümüzde idarenin sahip olduğu mali ve teknik olanaklar idari sorumluluk alanını genişletirken mücbir sebep olarak nitelendirilebilecek olayları öngörülemezlik ve önlenemezlik unsurlarını karşılamaması sebebiyle azaltmaktadır (Bucaktepe, 2012-2013, s. 103).

İdari faaliyetin her zaman zararın tümünü meydana getirdiği söylenemez. İdari faaliyetin, afet neticesinde meydana gelen zararın miktarını attırması da mümkündür. Bu durumda idare meydana gelen zarardan kusuru oranında sorumlu olacaktır. Örneğin; olağan dışı bir yağış neticesinde meydana gelen sel sırasında gereği gibi işlemeyen belediye hizmetleri sebebiyle sel sularının tahliye edilememesi ve zararı arttırması durumunda idare kusuru oranında sorumlu olacaktır (Çağlayan, 2017, s. 693-694).

Zarara uğrayan kişinin ya da üçüncü kişinin zararı meydana getiren olaya etkisi idarenin sorumluluğunu azaltabilir ya da ortadan kaldırabilir (Danıştay 10. Dairesi, 2012). Afetin mücbir sebep olarak nitelendirilmediği bir durumda idare ile birlikte zarar görenin ya da üçüncü kişinin kusurlu olması halinde zararı tazmin yükümlülüğü idare ile bu kişilerin kusur oranına göre belirlenecektir (Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu, 2009). Afet neticesinde meydana gelen tüm zararların, idare dışındaki kişilerden kaynaklı olması durumunda ise idari davranış ile zarar arasındaki illiyet bağı ortadan kalkacağından idarenin tazmin yükümlülüğünden söz edilemez.

5. İDARENİN DOĞAL AFETLER NETİCESİNDE MEYDANA GELEN ZARARLARDAN SORUMLULUĞUNA İLİŞKİN AİHM KARARLARI

5.1. Öneriyıldız v. Türkiye Kararı

Başvuran, olayın gerçekleştiği tarihte on iki yakınıyla birlikte gecekonduların yoğun olarak bulunduğu İstanbul Ümraniye'deki Kazım Karabekir'de yaşamaktadır. Kazım Karabekir'e bitişik bir gecekondulu mahallesi olan Hekimbaşı, 1972'den itibaren belediye meclisi ve bakanlık makamlarının sorumluluğu ve yetkisi altında Beykoz, Üsküdar, Kadıköy ve Ümraniye ilçeleri tarafından çöplük olarak kullanılmaktadır. İlk zamanlar ikamet edilmeyen bu alan zaman içerisinde gecekondularla çevrilmiştir. Başvuran ve ailesinin ikamet ettiği ev Hekimbaşı Çöplüğü ile bitişiktir (Öneriyıldız v. Türkiye Kararı, 2004, pr. 10).

4 Aralık 1989'dan itibaren Ümraniye İlçe Meclisi, çöplük alanını iyileştirmek amacıyla toprak ve hurda yığınlarını Hekimbaşı Çöplüğü üzerine dökmeye başlamıştır. Toprak ve hurda yığınlarının döküldüğü alanda ikamet eden M.C ve A.C., mülkiyet iddiasıyla ilçe meclisine karşı dava açmıştır. M.C ve A.C.,

zarara uğradıklarını iddia ederek şikâyetçi olmuş ve çalışmaların durdurulmasını talep etmişlerdir. İlçe meclisi ise bu talebe karşılık bölge arazinin çöplerin toplandığı yer üzerinde olduğunu, orada bulunan evlerin sağlık koşullarına uygun olmadığını ve M.C ve A.C.'nin mülkiyet iddiasında bulunamayacaklarını iddia etmiştir. Bölge mahkemesi M.C. ve A.C.'nin lehine karar vermiştir. Bu hükmün Yargıtay tarafından iptal edilmesi üzerine Bölge mahkemesi Yargıtay'ın kararına uyararak M.C. ve A.C.'nin iddialarını reddetmiştir (Öneryıldız v. Türkiye Kararı, 2004, pr. 11-12).

Ümraniye İlçe Meclisi, çöplüğün ilgili mevzuata uygun olup olmadığını belirlemek amacıyla Üsküdar Bölge Mahkemesi'nin Üçüncü Dairesi'nden uzman atanmasını istemiştir. Bu amaçla bir çevre profesörü, bir tapu sicil memuru ve bir adli tıp uzmanının içerisinde bulunduğu uzman komitesi oluşturulmuştur. Uzman komitesinin raporuna göre; çöplük çevrede yaşayanların sağlığına yönelik ciddi bir tehdittir. Raporda çöplükten yayılabilecek metan gazının havayla temas etmesi durumunda patlayabileceğine ancak bunu önleyecek gerekli önlemlerin alınmadığına yer verilmiştir. Rapordan evlerle çöplüğü ayıran bir duvar ya da çitin olmadığı; toplama, gübreleme, geri dönüşüm, yakma, drenaj ya da drenaj suyu arıtma sistemlerinin bulunmadığı anlaşılmaktadır (Öneryıldız v. Türkiye Kararı, 2004, pr. 13).

Rapordan haberdar edilen Başbakanlık Çevre Müsteşarlığı, belirtilen sorunlara çözüm bulması için İstanbul Valiliği'ne, Belediye Meclisi'ne ve Ümraniye İlçe Meclisi'ne tavsiyelerde bulunmuştur. Ümraniye Belediye Başkanı Öktem, belediye meclisi ile komşu ilçe meclislerinin atık toplama alanını kullanmalarını önlemek amacıyla geçici önlemlerin uygulanması için Üsküdar Bölge Mahkemesi'ne başvurmuştur. İstanbul Belediye Meclisi temsilcisi bu başvuruya itiraz etmiştir. Bu itiraz üzerine Ümraniye İlçe Meclisi ise 15 Mayıs 1993'ten itibaren alana çöp dökülemeyeceğini İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı'na bildirmiştir (Öneryıldız v. Türkiye Kararı, 2004, pr. 15-17).

28 Nisan 1993'te Hekimbaşı Çöplüğünde bir metan gazı patlaması meydana gelmiştir. Patlamanın etkisiyle atıklar çöp yığınının koparak alanda bulunan on gecekonduya zarar vermiştir. Olayda otuz dokuz kişi hayatını kaybetmiştir (Öneryıldız v. Türkiye Kararı, 2004, pr. 18). Kaza sonrasında patlamanın biriken metan gazı sebebiyle meydana geldiği tespit edilmiştir. Olaydan bir gün sonra İçişleri Bakanlığı, İdari Tahkikat Şubesi'nden felaketin sebeplerini araştırmasını istemiştir (Öneryıldız v. Türkiye Kararı, 2004, pr. 20). Olay ile ilgili şikâyet ise başvuran tarafından 6 Mayıs 1993'te yapılmıştır (Öneryıldız v. Türkiye Kararı, 2004, pr. 22). Bunun üzerine ilgili savcı idari makamlar ile mağdurların meydana gelen zararlardan hangi oranlarda sorumlu olduklarının tespit edilmesini istemiştir.

İdari soruşturma sürecinde davayla ilgilenmek üzere bakanlık tarafından bir başmüfettiş görevlendirilmiştir. Başmüfettiş hazırladığı raporda 1989'da ilçe meclisi tarafından Hekimbaşı gecekondulu bölgesinde dezenfekte çalışmalarının başladığını ancak burada yaşayan iki kişinin talebiyle çalışmaların durdurulduğu belirtilmiştir. Raporda uzman kişilerden alınan bilimsel görüşler ışığında ölüme sebebiyet veren olayın metan gazı patlaması neticesinde meydana geldiği doğrulanmıştır. Ayrıca raporda, iki belediye başkanının görevlerini yaparken gerekli önlemleri almaması sebebiyle yirmi altı kişinin öldüğü, on bir kişinin yaralandığı; bu kişilerin TCK m. 230 uyarınca hesap vermeleri gerektiği yer almıştır (Öneryıldız v. Türkiye Kararı, 2004, pr. 27-29). Açılan davada Belediye Başkanı Sözen 1970'ten beri süregelen bir durumdan tek başına sorumlu tutulamayacağını, Türkiye'deki diğer 2000 çöplük yenilenmezken kendisinin Hekimbaşı Çöplüğünü yenilemediği için suçlanamayacağını, atıkların alana dökülmeye devam edildiği sürece çöplüğün iyileştirilemeyeceğini iddia etmiştir. Belediye başkanı Öktem ise çöp yığınları altında kalan evlerin belediye başkanlığına seçildiği 26 Mart 1989'daki seçimden önce yapıldığını ve seçildiği tarihten itibaren gecekondulaşmaya izin vermediğini iddia etmiştir (Öneryıldız v. Türkiye Kararı, 2004, pr. 31-32).

Hem Sözen hem de Öktem yerel mahkeme tarafından suçlu bulunmuş, TCK m. 230 uyarınca üç ay hapis ve 160.000 TL para cezasına çarptırılmıştır. Hapis cezaları para cezasına çevrilmiştir (610.000 TL). Sanıkların tekrar suç işlemeyeceğinden emin olunması sebebiyle cezaların uygulanması askıya alınmıştır. Bu karar Yargıtay tarafından onanmıştır. Başvuran ise bu dava ve işlemlerin hiçbirinden haberdar edilmemiş, idari sorgulama birimlerinin ve ceza mahkemelerinin hiçbirinde ifade vermemiştir (Öneryıldız v. Türkiye Kararı, 2004, pr. 33).

Başvuranın yasal yardım sağlanması amacıyla Ümraniye İlçe Meclisi, İstanbul Belediye Meclisi, İçişleri Bakanlığı ve Çevre Bakanlığı'na yaptığı başvurular ya reddedilmiş a da cevapsız bırakılmıştır (Öneryıldız v. Türkiye Kararı, 2004, pr. 37-38).

Başvurana ilk yasal yardım 4 Ocak 1994'te sağlanmıştır. Başvuran tarafından açılan davada kararını bilirkişi raporuna dayandıran mahkeme dava konusu olayla yetkililerin ihmalkârlığı arasında illiyet bağı olduğunu saptamıştır. Mahkeme yetkililerin, başvuran ve çocuklarına 100.000.000 TL manevi tazminat, 10.000.000 TL maddi tazminat ödemesine hükmetmiştir. Karar, başvuran lehine kesinlik kazanmış olsa da yetkililer hükmedilen tazminatı ödemişlerdir.

24 Nisan 2003'te İstanbul Cumhuriyet Savcılığı, başvuran dahil olmak üzere gecekondü sakinleri aleyhine başlatılacak cezai takibatın askıya alınmasına karar vermiştir. Cezai tatbikat süresi dört gün sonra zaman aşımına uğramıştır (Öneryıldız v. Türkiye Kararı, 2004, pr. 43).

28 Nisan 1993'te İstanbul Ümraniye'deki belediyeye ait çöplükte meydana gelen metan gazı patlaması sonucu hayatını kaybeden yakın akrabalarının ölümünden ve mallarının tahribatından yerel makamların sorumlu olduğunu iddia eden Maşallah Öneryıldız, AİHS m. 2 (yaşama hakkı), m. 8 (özel yaşama ve konuta saygı hakkı) ve m. 13 (etkin başvuru hakkı) ile 1 No'lu Protokol m. 1 (mülkiyet hakkı) kapsamındaki haklarının ihlal edildiğini belirtmiştir. Ayrıca başvuran, davalarıyla ilgili idari işlemlerin, AİHS m. 6'da yer alan hakkaniyet ve makul süre gereklerine uyulmaması sebebiyle şikâyetçi olmuştur. Mahkeme heyeti başvuranın kendisi, hayatta olan üç oğlu, Hüsamettin, Aydın ve Halef Öneryıldız, karısı Gülnaz Öneryıldız, imam nikâhlı eşi Sıdika Zorlu ve çocukları Selahattin, İdris, Mesut, Fatma, Zeynep, Remziye ve Abdülkerim Öneryıldız adına, başvurunu ilgilendirdiği sürece yapılan başvurunun kabul edilebilir olduğuna karar vermiştir (Öneryıldız v. Türkiye Kararı, 2004, pr. 1-3).

Başvuranın AİHS m. 2'nin ihlal edildiği iddiasına karşı hükümet, devletin doğrudan temsilcilerine isnat olunamayacak hareketler üzerindeki sorumluluğunun tüm kaza ya da felaketlere yayılamayacağını, AİHM m. 2'nin uygulanabilirliğine ilişkin kısıtlı bir yorum yapılması gerektiğini ileri sürmüştür (Öneryıldız v. Türkiye Kararı, 2004, pr. 67). AİHM, AİHS'nin 2. maddesinin yalnızca devleti temsil eden kişilerin kuvvet kullanması sonucunda meydana gelen ölümleri kapsamadığını, maddenin ilk bendinde yer alan ifadenin devletleri, topraklarında yaşayan kişilerin yaşamlarını korumak için gerekli önlemleri almakla yükümlü kıldığını belirtmiştir. AİHM, AİHS m. 2'nin ister kamusal ister özel olsun yaşama hakkını tehlikeye sokan her türlü etkinlik ve doğası gereği tehlikeli olan endüstriyel etkinliklere de uygulanabileceği kanaatindedir (Öneryıldız v. Türkiye Kararı, 2004, pr. 71-74).

AİHS m. 2 kapsamında devletin yaşama hakkını tehdit eden durumlara karşı etkin bir caydırma mekanizması, yasal ve idari çerçeve oluşturması gerekmektedir. AİHM'ne göre, devlet görevlilerinin ya da kurumlarının bu konuda muhakeme hatasını veya dikkatsizliği aşan bir ihmali bulunmaktadır. Olası sonuçların farkında olmalarına rağmen söz konusu makamlar kendilerine verilen yetkileri göz ardı ederek tehlikeli bir etkinlik nedeniyle oluşan riskleri bertaraf etmek için gerekli ve yeterli önlemleri almamıştır. Bu durumda bireyler kendi inisiyatifleriyle hukuki yollara başvursa da hayati tehlikeye neden olan kişilerin aleyhine hiçbir suçlamanın bulunmaması ya da bu kişilerin yargılanmaması m. 2'nin hem maddi hem usuli anlamda ihlal edildiğini göstermektedir. Mahkeme, Türk makamlarının ellerinden gelen her şeyi yaptığını söylemenin mümkün olmadığını belirtmiştir (Öneryıldız v. Türkiye Kararı, 2004, pr. 94).

Başvuran evi ve diğer taşınır mülkünde meydana gelen zararlardan devletin sorumlu olduğunu iddia etmiş ve kendisine tazminat ödenmemesi sebebiyle 1 No'lu Protokol m. 1'in ihlal edildiğini öne sürmüştür (Öneryıldız v. Türkiye Kararı, 2004, pr. 119). AİHM, mülkiyet kavramının yalnızca maddi mülkiyetten ibaret olmadığını, bu kavramın iç hukuktaki resmi sınıflandırmaya dahil olmayan maddi mülkiyetin dışında kendine özgü bir mana taşıdığını düşünmektedir (Öneryıldız v. Türkiye Kararı, 2004, pr. 124). AİHM'ne göre, davada başvuranın meskeninin Türk şehir planlamasına ilişkin ilgili hukuki ve teknik standartlara uymaması ya da tarafların mülkiyet hususundaki anlaşmazlıkları tartışılmamaktadır. AİHM, meskene ilişkin daha başka hususların söz konusu olduğuna, ilgili makamların meskene ilişkin usulsüzlükleri neredeyse beş yıldır bildiğine işaret etmektedir (Öneryıldız v. Türkiye Kararı, 2004, pr. 125-128). AİHM, ülkelerin şehir planlamasına ilişkin pek çok yerel etkenden oluşan bir takdir yetkisinin bulunduğunu kabul etmektedir. Mahkeme bu takdir yetkisinin zamanında, durumun gereklerine uygun bir şekilde ve tutarlı bir biçimde kullanılması gerektiği kanaatindedir. Bu sebeple başvuranın meskenine ilişkin mülkiyet çıkarı 1 No'lu Protokol m. 1 kapsamında bir "mülk" olarak değerlendirilmiştir (Öneryıldız v. Türkiye Kararı, 2004, pr. 129).

AİHM'ne göre, 1 No'lu Protokol m. 1 kapsamında koruma altına alınan hakkın samimi ve etkin bir şekilde kullanılabilmesi yalnızca devletin müdahaleden kaçınmasına bağlı değildir. Başvuranın ilgili makamlardan beklediği meşru önlemler ile mülklerinin etkin bir şekilde korunması arasında doğrudan ilişki olduğu durumlarda devletin pozitif yükümlülüklerini yerine getirmesi gerekmektedir (Öneryıldız v. Türkiye Kararı, 2004, pr. 134). Mahkeme, dava konusu olayda ihmal ile meydana gelen

zarar arasındaki illiyet bağının açık olduğunu, ilgili makamların kesin yükümlülüklerini ihlal ettiğini belirtmiştir (Öneryıldız v. Türkiye Kararı, 2004, pr. 135). Devlet görevlilerinin ve idari makamların başvuranın mülkiyet çıkarını korumak için gerekeni yapmadığı kanaatinde olan AİHM, 1 No'lu Protokol m. 1'in ihlal edildiğine hükmetmiştir (Öneryıldız v. Türkiye Kararı, 2004, pr. 138).

Başvuran, yararlandığı iç hukuk yollarının başarısız kalması nedeniyle m. 13'ün ihlal edildiğini iddia etmiştir (Öneryıldız v. Türkiye Kararı, 2004, pr. 139). AİHM, başvuran tarafından tercih edilen idari başvuru yolunun etkili ve zararı tazmine elverişli olduğu görüşündedir (Öneryıldız v. Türkiye Kararı, 2004, pr. 154). Başvuranın zararın ceza mahkemelerinde tazmini yoluna gitmediği için eleştirilmesinin mümkün olmadığını belirten AİHM, AİHS m. 2 kapsamında yapılan şikâyete ilişkin olarak m. 13'ün ihlal edildiği sonucuna varmıştır. (Öneryıldız v. Türkiye Kararı, 2004, pr. 154-155). Ayrıca başvuranın açtığı tazminat davasının uzun sürmesi ve bu dava sonucunda hükmedilen tazminatın ödenmemesi sebebiyle 1. No'lu Protokol m. 1 kapsamında yapılan şikâyete ilişkin olarak da m. 13'ün ihlal edildiğini hükme bağlamıştır (Öneryıldız v. Türkiye Kararı, 2004, pr. 156).

Son olarak başvuran, m. 8'de gözetilen aile hayatına ve özel hayata saygı hakkının ihlal edildiğinden şikâyetçi olmuştur. AİHS m. 6/1 veya m. 8 çerçevesinde ele alınacak ayrı bir husus bulunmadığına hükmetmiştir (Öneryıldız v. Türkiye Kararı, 2004, pr. 158-160).

5.2. Budayeva ve Diğerleri v. Rusya Kararı

Tyrnauz Kasabası'nın içerisinde bulunduğu bölgede 1937'den beri çamurlaşma ve buna bağlı olarak toprak kaymaları meydana gelmektedir. Bunlardan biri 18 Temmuz 2000'de saat 23.00'de meydana gelen çamur selidir. Sel, Tyrnauz kasabasındaki bir kısım yerleşim alanının sular altında kalmasına sebep olmuştur. 19 Temmuz 2000 sabahı çamur seviyesi düştüğünde Khalimat Budayeva ve ailesinin içinde bulunduğu bazı kasaba sakinleri evlerine geri dönmüşlerdir. Ancak aynı günün öğlen saatlerinde kasabada daha büyük bir çamur seli meydana gelmiştir. Bu felaketten Budayeva ve bir oğlu kaçmayı başarmıştır. Budayeva'nın diğer oğlu ise ciddi serebral ve omurilik yaralanmalara maruz kalmıştır. Kayınvalidesine yardım etmek amacıyla geride kalan Vladimir Budayev, yaşadığı apartmanın üzerine yıkılması sonucu hayatını kaybetmiştir. Atmurzayeva ve kızı ise kaçmaya çalışırken çamur seline kapılmıştır. Bu esnada şiddetli sürtünme sebebiyle vücutlarında yanık ve yaralar meydana gelmiştir. Çamur seli, 25 Temmuz 2000'e kadar devam etmiştir (Budayeva and Others v. Russia, pr. 13-15).

3 Ağustos 2000'de, Elbrus Bölgesi Savcılığı Vladimir Budayev'in ölümünü tesadüfi bulmuş ve felaketle ilgili bir soruşturma başlatmamıştır. Kabardino-Balkariya Hükümeti, 12 Ağustos 2000'de, tüm başvuru sahiplerine ücretsiz ikame konut ve toplu bir ödeme (13.200 ruble) yapmıştır. Başvuranlar yerel hükümetin yapmış olduğu tahsisat ve ödemelerin gerçek zararlarını karşılamadığı gerekçesiyle tazminat davası açmıştır. Ancak davalar, yetkililerin felaket öncesinde gerekli tüm önlemleri aldığı gerekçesiyle yerel mahkemeler tarafından reddedilmiştir (Budayeva and Others v. Russia, pr. 35).

Khalimat Budayeva, Fatima Atmurzayeva, Raya Shogenova, Nina Khakhlova, Andrey Shishkin ve Irina Shishkin'a AİHS m. 2 (yaşama hakkı), m. 8 (özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı), m. 13 (etkili başvuru hakkı) ve 1 No'lu Protokol m. 1'de (mülkiyet hakkı) düzenlenen haklarının ihlal edildiği iddialarıyla AİHM'ne başvurmuşlardır. Raya Shogenova hariç diğer başvuranların tümü Tyrnauz kasabasında yaşamaktadırlar (Budayeva and Others v. Russia, pr. 1-3).

Başvuranlar doğal afetlere karşı korunmak için sistemin işleyişi hakkında yetkililere yönelik üç iddiada bulunmuşlardır. İlk olarak, 1999 yılında zarar gören çamuru önleyici barajın yeniden işlevsel bir formata sokulmadığını, onarım çalışmaları için herhangi bir fon tahsis edilmediğini ileri sürmüşlerdir. İkinci olarak, kazaları, yaralanmaları ve kitlesel panik olaylarını engellemek için halkın uyarılmadığını yalnızca alarmların hoparlörler vasıtasıyla yükseltildiğini; herhangi bir tahliye programının uygulanmadığını ifade etmişlerdir. Üçüncü olarak ise felaket sonrasında kendilerine herhangi bir kurtarma gücü veya acil durum yardımının sağlanmadığını, yetkililerin çamur selinin öncesine ve sonrasına yönelik olarak etkin bir soruşturma yürütmediğini iddia etmişlerdir. Başvuranlar savlarını, bir uzmanla röportaj da dahil olmak üzere gazete haberleri ile desteklemişlerdir (Budayeva and Others v. Russia, pr. 124-127).

Başvuranların doğal afetlerden korunma sisteminin işleyişine yönelik iddiaları dışında da iddiaları bulunmaktadır. Başvuranlar, evleri ile mallarının zarar gördüğünü ve felaketten bu yana yaşam koşullarının kötüleştiğini belirtmişlerdir. Bazıları depresyon geçirdiklerini, psikiyatrik/nörolojik tedavi gördüklerini iddia etmişlerdir (Budayeva and Others v. Russia, pr. 52). Yetkililerin 1999 ile 2000 tarihleri arasında böyle bir felaketin olası olduğu hakkında bir dizi uyarı aldığını kanıtlayan

resmi mektup ve belgeler sunmuşlardır. Bu belgeler arasında hava durumundaki tehlikelerin izlenmesinden sorumlu bir devlet kurumu olan Mountain Institute tarafından verilen çamur selinden korunmak için inşa edilen barajın onarılması ve yöre halkının bir felaket karşısında tahliyesinin gerçekleştirilmesi için gözlem direkleri kurma tavsiyesi içeren bir rapor bulunmaktadır. Raporla gerekli önlemler alınmadığı takdirde kayıp ve zayıflar meydana geleceğine işaret edilmektedir (Budayeva and Others v. Russia, pr. 19-24,91-92).

Hükümet ise bu iddialara karşı çamur sellerinin istisnai nitelikli olduğunu; selin tahmin edilip durdurulmasının mümkün olmadığını, ilk çamur selinin ardından Tyrnauz'un acil tahliye edilmesi gerektiğinin emredildiğini ileri sürmüştür. Bunun yanında hükümet, polis ve yerel yetkililerin yöredeki evlere giderek çamur kayması hakkında bilgi verdiğini; bu kişilerin yaşlılar ile engellilerin tahliyesi için yardımcı olduklarını; evlerine dönen vatandaşların tahliye emrini ihlal ettiğini; mağdurları kurtarma, yeniden yerleştirme ve mağdurlara acil yardım sağlamaya yönelik gerekli tüm önlemlerin alındığını belirtmiştir (Budayeva and Others v. Russia, pr. 112-121). Başvuranların hukuk mahkemelerinde haklarını aramış olduklarını, ihmalleri olan kamu görevlileri hakkında açılan ceza davalarında ise temyiz yoluna gitmeyerek başvuranların haklarından vazgeçtiklerini iddia etmişlerdir (Budayeva and Others v. Russia, pr. 121-123).

18-25 Temmuz 2000 tarihleri arasında meydana gelen felakette sekiz kişi hayatını kaybetmiştir. Tyrnauz Kasabası'nda yaşayan diğer pek çok kişinin ise hayatları risk altına girmiştir (Budayeva and Others v. Russia, pr. 161-162). AİHM, AİHS m. 2'nin ihlal edildiğine ilişkin iddiaları ilk olarak afet öncesinde gerekli tedbirlerin alınıp alınmadığı yönünden incelemiştir. Mahkeme bölgenin iklimsel olarak çamur seline yatkın bir alanda bulunduğunu ve felaketten önce de bölgede birçok kez çamur selinin meydana geldiğini tespit etmiştir. Ayrıca yetkililerin 1999 yılında meydana gelen çamur selinin ardından olası büyük ölçekli bir felaket hakkında pek çok kez uyarıldığına ancak Mountain Institute'nin ısrarlı taleplerine rağmen çamur kaymasının zamanını, kuvvetini ve süresini tahmin etmek üzere geçici gözlem noktalarının oluşturulmadığına işaret etmiştir. Yapılan inceleme neticesinde idarenin, Tyrnauz Kasabası'nda oturanların yaşama haklarını tehlikeye sokan öngörülebilir risklerle ilgili olarak kentsel planlama ve acil durumlara yönelik çalışma yapmadığı ortaya çıkmıştır. Kararda ölüm, yaralanma vb. zararların ortaya çıkmasının nedenleri arasında yaşama hakkına yönelen riskleri önleyici politikaların olmaması, idarenin hukuksal ve yönetsel anlamda kusurunun bulunması, yöneticilere ilişkin caydırıcı kuralların olmaması sayılmıştır. (Budayeva and Others v. Russia, pr. 148-155). Mahkeme, yetkililerin başarısızlıklarına ilişkin bir gerekçenin bulunmadığını, idarenin kusurlu olduğunu ve devletin pozitif yükümlülüğü kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirmediğini belirtmiştir. Bu bakımdan AİHS m. 2'nin maddi anlamda ihlal edildiği sonucuna varmıştır (Budayeva and Others v. Russia, pr. 156-160).

AİHM, Vladimir Budayev'in ölümüne ilişkin soruşturma makamlarının yaptığı incelemenin Budayev'in ölümünün binanın çökmesi sonucu meydana geldiğinin tespitiyle sınırlı kaldığını, yetkililerin sorumluluğuna ilişkin soruların incelenmediğini belirtmiştir. Çamur savunma altyapısının yetersiz bakımı veya yetkililerin bir uyarı sistemi kurmadaki başarısızlığı hakkında çok sayıda iddiaya rağmen bu sorular herhangi bir cezai, idari veya teknik soruşturmanın konusu olmamıştır. (Budayeva and Others v. Russia, pr. 163). Yerel mahkemeler, başvuranların iddialarını değerlendirirken olayın meydana gelmesine ilişkin ispat yükünü onlara yüklemiştir. AİHM bu gibi olaylarda kamusal makamların bilgi ve belgelere erişiminin daha kolay olduğu, kamusal makamların bunları mahkemeye ulaştırma yükümlülüğünün olması gerektiği görüşündedir (Budayeva and Others v. Russia, pr. 164-165). Ayrıca mahkemeler resmi makamlarca verilen yanıtların doğruluğunu tartışmamıştır. Yerel mahkemeler ne tanıkları dinlemişler ne de uzman görüşü almışlardır. Mahkemeler, gerçekleri belirleme konusunda isteksiz davranmışlardır. AİHM, Tyrnauz'daki felaket neticesinde meydana gelen zararın gerçek sorumlusunun bulunması yönünde adli veya idari bir makamca soruşturma yapılmaması, idarenin meydana gelen zarardan ne ölçüde sorumlu olduğunun tespit edilmemesi gibi devletin pozitif yükümlülüklerini yerine getirmediğini belirtmiştir. Yaşam kaybına sebep olan eylemlerin kasti olması durumunda etkin bir ceza hukuku yaptırımı, ihmali olması durumunda mağdurların zararlarının karşılamaya yönelik bir hukuk yolunun varlığını yeterli görmektedir. Bu bakımdan m. 2'nin usuli anlamda ihlal edildiği sonucuna varılmıştır (Budayeva and Others v. Russia, pr. 164-165).

Budayeva kararı, doğanın verdiği çevresel zararlardan devletin sorumlu tutulabileceğine ilişkin ilk karardır. Bu karar Öneriyıldız kararının ötesine geçerek doğal devinimlere karşı önlem almayı devletin objektif yükümlülüğü içerisine sokmaktadır (Şahin, 2013, s. 94).

AİHM, bakımı uygun şekilde yapılmış çamur seline karşı oluşturulan savunma altyapısının çamur sellerinin istisnai gücünü ne kadar azaltabileceğinin belirsiz olduğunu, bu hususla ilgili devlete mutlak bir sorumluluk yüklemenin uygun olmayacağını belirtmiştir. Başvuru sahiplerinin hâlihazırda ücretsiz ikame konut ve bir miktar para almış olmaları mahkeme tarafından göz önünde bulundurulmuştur. Devletin özel mülkiyeti koruma yükümlülüğünün, zarar gören mülkün tam piyasa değerinin tazmini olmadığını; tazminat miktarının alınan tedbirler, durumun karmaşıklığı, mülk sahiplerinin sayısı, ekonomik, sosyal ve insani yardımlar ışığında değerlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Mahkeme, mağdurlara ödenen tazminatın orantısız olmadığına ve 1 No'lu Protokol'ün 1. maddesinin ihlal edilmediğine karar vermiştir (Budayeva and Others v. Russia, pr. 196-198). Ayrıca kararda, 1 No'lu Protokol m. 1 ile bağlantılı olarak AİHS m. 13'ün ihlal edilmediği ve m. 8 hakkında ayrı bir değerlendirmenin gereksiz olduğu yer almıştır (Budayeva and Others v. Russia, pr. 201).

5.3. Kolyadenko ve Diğerleri v. Rusya Kararı

7 Ağustos 2001' de Vladivostok'da ortalama bir ayın yağışına eş değer yağış gerçekleşmiştir (Kolyadenko and Others v. Russia, 2012, pr. 8). Kritik ölçüde yükselen su seviyesinin kontrol altına alınabilmesi için devlete ait su şirketi tarafından suyun tahliye edilmesine karar verilmiştir. Tahliye edilen suyun kısa bir sürede yükselmesiyle başvuranların evleri sular altında kalmıştır (Kolyadenko and Others v. Russia, 2012, pr. 9).

Selden iki gün sonra, meydana gelen olaylarla bağlantılı olarak su ve kanalizasyon şirketi yöneticileri hakkında soruşturma başlatılmıştır. Alınan bilirkişi raporunda suyun tahliyesine yönelik verilen talimatın barajın yıkılmaması için zorunlu bir önlem olduğu, yetkili makamın suyun tahliyesi için talimat verirken ilgili yönetmeliklere uygun hareket ettiği, bu hususta yetkililerin bir ihmal ya da kusurunun olmadığı yer almıştır. Bu rapor sonrasında cezai soruşturmaya ilişkin işlemler Ocak 2003 tarihinde durdurulmuş; su ve kanalizasyon idaresi yöneticisi aleyhine açılan dava düşmüştür (Kolyadenko and Others v. Russia, 2012, pr. 44-69).

Bilirkişi raporunda selin temel nedeni olarak Pionerskaya nehri kanalının ağaç, çalılık ve evsel atıklarla dolu olması gösterilmektedir. Ayrıca ilgili yönetmelikler uyarınca gerekli önlemler alınmadan selin gerçekleştiği alanda herhangi bir inşaatın yapılmasına izin verilmemesi gerektiği belirtilmiştir. Soruşturma makamları, su baskınlarının Pionerskaya nehri kanallarının temizlenmemesinden kaynaklanması ve usulsüz inşaat nedeniyle Vladivostok ve Primorskiy yerel yöneticileri hakkında görevi kötüye kullanmak suçundan dava açılmasını talep etmiştir. 2010 yılına kadar devam eden soruşturmalar neticesinde soruşturma makamları şehir ve bölge yetkililerinin sele eğilimli alanları belirlememe, gerekli inşaat kısıtlamalarını uygulamama gibi birtakım eksiklere dikkat çekmiştir. Ancak bir suç kanıtının bulunmadığı sonucuna varmışlardır (Kolyadenko and Others v. Russia, 2012, pr. 44-69).

Soruşturma makamları başvuranların mağdur olduklarını resmi olarak tespit etmiştir. Başvuranlara 14000 ruble tazminat ödenmiştir. Başvuranlar, bölge yetkililerine, şehir yetkililerine ve su şirketine karşı bir dizi hukuk davası açmıştır. Ancak tüm davalar meydana gelen zararların öngörülemez doğal afetler neticesinde meydana geldiği gerekçesiyle reddedilmiştir (Kolyadenko and Others v. Russia, 2012, pr. 69-129).

Felaketten zarar gören altı Rus vatandaşı 21 Nisan 2005, 11 Mayıs 2005, 12 Mayıs 2005, 3 Haziran 2005 ve 2 Eylül 2005 tarihlerinde AİHM'ne başvurmuştur (Kolyadenko and Others v. Russia, 2012, pr. 1). Başvuranlar AİHS m. 2 (yaşama hakkı) kapsamındaki haklarının; m. 8 (özel yaşama ve konuta saygı hakkı) kapsamındaki haklarının; m. 13 (etkin başvuru hakkı) kapsamındaki haklarının ve 1 No'lu Protokol m. 1/1 (mülkiyet hakkı) kapsamındaki ihlal edildiğini belirtmişlerdir.

Olayda hiçbir başvuran can kaybına maruz kalmamıştır. AİHM, m. 2 kapsamındaki şikâyetleri sel sırasında evlerinde bulunan üç başvuranla ilgili olarak kabul ederken geri kalan üç başvuran için ise kabul edilemez bulmuştur. Mahkeme mağdur sıfatının varlığı için mutlaka can kaybının gerçekleşmesini aramamaktadır. Başvuranın yaşamına yönelik bir riskin varlığını yeterli saymaktadır. Nitekim mahkeme suyun yükseldiği seviyeyi (1.20-1.50) yaşama yönelik ciddi bir risk olarak değerlendirmektedir (Kolyadenko and Others v. Russia, 2012, pr. 150-156).

Mahkeme, sel ile meydana gelen zararın yalnızca istisnai hava koşulları ve barajdan meydana geldiğini düşünmemektedir. Devletin pozitif yükümlülüğünü yerine getirmediği neticesine varmıştır. Başvuranların sunduğu delillerden, yetkililerin şiddetli yağmur durumunda rezervuardaki suyun tahliyesinin acilen gerekli olabileceğini ve bunun kapsamlı bir su baskınına neden olabileceğini bilmeleri gerektiği anlaşılmaktadır. Özellikle, Ocak 2003 tarihli bilirkişi raporundan taşkın koruma

önlemleri olmaksızın kentsel gelişmenin yasaklanmış olduğu, rezervuarın aşağı kısmındaki alanda yerleşimin engellenmemiş olduğu ve selden korunmak için etkili önlemlerin alınmadığı; bölgeye ait yasal ve idari mevzuatın (imar mevzuatı vs.) yetersiz ve elverişsiz olduğu ortaya çıkmıştır. Mahkeme ayrıca yetkililerin Pionerskaya Nehri' ne ait kanalların temizlenmemesi ve acil durumlara ilişkin bir uyarı mekanizmasının geliştirilmemesi hususlarında ihmallerine gönderme yapmıştır. Acil durum ve kurtarma faaliyetlerinin kusursuz olarak yapılmasının yaşama hakkının ihlali karşısında bir önemi kalmamaktadır. Elbette acil durum ve kurtarma faaliyetleri sırasında kişilerin hayatlarının riske girmesi mümkündür ancak mahkeme yaşama hakkının maddi boyutunun ihlali bakımından bahsi geçen ihmalleri yeterli görmüştür (Kolyadenko and Others v. Russia, 2012, pr. 157-166).

Başvuru sahipleri tarafından sunulan belgelerden Porserskaya Nehri barajının zayıf olduğu; bir sel meydana gelebileceği yönünde Vladivostok şehir yetkililerinin uyarıldığı; Vladivostok Acil Durum Komisyonu'nda, nehrin temizlenme sorununun her yıl tekrar tekrar gündeme getirildiği ancak önlem alınmadığı ortaya çıkmıştır. Mahkeme tüm bu sebeplerle devlete atfedilen ihmal ile meydana gelen zarar arasında illiyet bağının olduğunu ve meydana gelen zarardan yetkililerin sorumlu olduğunu belirtmiştir. Olay bakımından AİHS m. 2'nin usuli boyutunu yaşama hakkına yönelik riskin varlığı halinde devletin, bu riskin ortaya çıkmasına sebep olan kişilerin belirlenmesi; bu kişiler hakkında soruşturma ve yargılamaların yapılması; sorumluların cezalandırılması için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması oluşturmaktadır (Kolyadenko and Others v. Russia, 2012, pr. 188-189). Tüm bu hususlar devletin pozitif yükümlülüğü kapsamında değerlendirilmiş ve AİHS m. 2'nin usulü yönden ihlal edildiği belirtilmiştir (Kolyadenko and Others v. Russia, 2012, pr. 194-203).

Başvuranlar AİHS m. 8 ile m. 13 ve 1 No'lu Protokol m. 1'e dayanarak, evlerinin ve mülklerinin ciddi şekilde zarar gördüğünden ve şikâyetlerine ilişkin olarak etkili bir mekanizmanın bulunmadığından şikâyetçi olmuşlardır. Mahkeme, yetkililerin başvuranların AİHS m. 8 ve 1 No'lu Protokol m. 1 kapsamındaki haklarını korumak için ellerinden geleni yapmadığını; nehir yatağının temiz tutulmaması ve imar planının gereği gibi uygulanmaması sebepleriyle yetkililerin sorumlu olduklarını belirtmiş ve bu maddelerin ihlal edildiğine hükmetmiştir. Ödenen cüzi miktardaki tazminat ile devletin pozitif yükümlülüğünün yerine getirilmiş sayılamayacağı vurgulanmıştır. Ayrıca mahkeme, yetkililerce önceden uyarı yapılmaması; olası risklerle ilgili bilgi verilmemesi; gerekli önlemlerin alınmayarak suyun tahliye edilememesi hususlarında etkin adli ve idari bir soruşturmanın yapılmaması sebepleriyle m. 13'ün ihlal edildiği sonucuna varmıştır (Kolyadenko and Others v. Russia, 2012, pr. 207-217).

6. SONUÇ

Afetler geçici ya da daimi süreyle meydana gelen önlenemez olaylardır. Doğal olarak meydana gelebileceği gibi kaynağını insani bir faaliyetin ya da teknolojik bir hatanın oluşturması mümkündür. Bir olayın afet olarak nitelendirilebilmesi için neticesinde mutlaka bir zararın meydana gelmesi gerekmektedir. Meydana gelen zarar; sosyal, psikolojik, ekonomik maddi ya da manevi bir zarar olabilir. Afetin meydana gelme olasılığı ile neticesinde kaybolacak değerlerin toplamı afet riskini ifade etmektedir. Çalışmamız kapsamında idarenin sorumluluğuyla ilişkilendirdiğimiz afet türü yalnızca doğal afetlerdir.

Afetin hukuki niteliği idarenin sorumluluğu üzerinde doğrudan etkilidir. Afetin mücbir sebep olarak kabul edilmesi durumunda idare afet neticesinde meydana gelen zararlardan sorumlu olmayacaktır. Mücbir sebep idarenin hem kusurlu hem de kusursuz sorumluluğunu ortadan kaldırmaktadır. Afetin mücbir sebep olarak kabul edilmediği bir durumda ya da kökeninde mücbir sebep olan bir zararın miktarında idari faaliyetin etkili olması durumunda idare meydana gelen zararlardan kusuru oranında sorumlu olacaktır.

Mücbir sebep, idarenin yürüttüğü faaliyetler dışında vuku bulan önceden öngörülmez ve önlenemez olayları ifade etmektedir. Bir afet ancak "dışsallık", "öngörülmezlik", "önlenemezlik" unsurlarını aynı anda sağladığında mücbir sebeptir. Dışsallık, olayın idarenin iradesi ve faaliyetleri dışında gerçekleşmesini ifade etmektedir. Doğal afetler, idarenin iradesi ve faaliyetleri dışında meydana geldiğinden dışsallık unsurunu sağlamaktadır. Öngörülmezlik, zararı doğuran olayın önceden tahmin edilememesini, tahmin edilse bile sonuçlarının ne kadar ağır olacağını bilinememesini ifade etmektedir. Bu sebeple bir olayın öngörülmez olması zararı doğuran olayın daha önce hiç gerçekleşmediği anlamına gelmemektedir. Önlenemezlik unsurunu ise nadiren görülen veya sonuçları tahmin edilenden ağır olan olaylar karşılamaktadır. Önlenemezlik unsurunun tespiti bakımından idari faaliyetin yerinin doğru olup olmadığı, uyarı ve düzenlemelerin yapıp yapılmadığı, idarece etkin tesis, araç ve gereçlerin kullanıp kullanılmadığı önem arz etmektedir.

Günümüzde idarenin sahip olduğu teknik ve mali imkânlar karşısında mücbir sebep olarak nitelendirilebilecek afetlerin sayısı azalırken idarenin sorumluluk alanı genişlemektedir. İdare, mali ve teknik imkânlarının yetersizliğinden bahisle yaşama hakkını korumaktan sonsuza kadar imtina edemeyecektir. AİHM'nin Öneriyıldız v. Türkiye Kararı, Budayeva v. Rusya Kararı ve Kolyadenko v. Rusya Kararı idarenin doğal afetler neticesinde meydana gelen zararlardan sorumluluğu bakımından emsal niteliğindedir. Öneriyıldız v. Türkiye kararı, İstanbul Ümraniye'deki belediyeye ait çöplükte meydana gelen metan gazı patlaması sonucu hayatını kaybeden yakın akrabalarının ölümlerinden ve mallarının tahribatından yerel makamların sorumlu olduğunu iddia eden Maşallah Öneriyıldız'ın başvurusu üzerine verilmiştir. Metan gazı patlaması bir doğal afet olmamasına rağmen bu karar idarenin doğal afetler neticesinde meydana gelen zararlardan sorumlu olmasının yolunu açmıştır. AİHM, Öneriyıldız Kararı'ndan bu yana kişilerin yaşamlarına yönelik riskler hususunda kamusal makamların haberdar olması gerektiği durumları Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 2. maddesini dayanak alarak devletin pozitif yükümlülüğü kapsamında değerlendirmektedir. AİHM'ne göre, afet öncesinde ve sonrasında mali ve teknik imkânların elverdiği ölçüde alınması gerekli önlemlerin alınmaması AİHS m.2'nin ihlali anlamına gelmektedir.

Budayeva v. Rusya kararı, Tyrnauz kasabasında meydana gelen çamur seli neticesinde maddi ve manevi pek çok kayba uğrayan kişilerce açılan dava neticesinde verilmiştir. Doğanın verdiği çevresel zararlardan devletin sorumlu tutulabileceğine ilişkin ilk karardır. Bu karar Öneriyıldız kararının ötesine geçerek doğal devinimlere karşı önlem almayı devletin objektif yükümlülüğü içerisine sokmaktadır.

AİHM, Kolyadenko Kararı'nı Budayeva Kararı'ndan yaklaşık dört yıl sonra vermiştir. Bu karara konu olay Budayeva Kararı'ndaki olaya çok benzemekle birlikte iki karar arasında birtakım farklılıklar mevcuttur. Kolyadenko Kararı, devletin yaşama hakkını koruma hususundaki sorumluluğunun derecelendirilmesi bakımından önem arz etmektedir. Kolyadenko Kararı'nı Öneriyıldız Kararı'ndan ayıran husus bir doğal afet neticesinde zararın meydana gelmesidir; Budayeva Kararı'ndan ayıran husus ise olayın meydana gelmesinde insani bir faaliyetinin rolünün olmasıdır. AİHM, devletin buradaki sorumluluğunu pozitif yükümlülüğü kapsamında değerlendirmiştir.

Sonuç olarak, her afet mücbir sebep değildir. Afetin sık yaşandığı bir coğrafyada idarenin afet öncesi ve sonrasına yönelik gerekli önlemleri alması gerekmektedir. AİHM vermiş olduğu kararlarda, AİHS m. 2 ile ilişkili olarak idarenin afet öncesine ve sonrasına yönelik alması gereken önlemleri devletin pozitif yükümlülüğü kapsamında değerlendirmektedir. İdarenin hareketsiz kalması doktrinde olumsuz eylem olarak nitelendirilmekte ve bu sebeple doğacak zararlarda idarenin hizmet kusurunun olduğu kabul edilmektedir.

KAYNAKÇA

- Akyılmaz, B., Sezginer, M., & Kaya, C. (2012). *Türk İdare Hukuku* (3 b.). Ankara: Yetkin Yayınevi.
- Atay, E. (2012). *İdare Hukuku* (3 b.). Ankara: Turhan Kitabevi.
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Öneriyıldız v. Türkiye Kararı, Başvuru No: 48939/99, 30.11.2004, <http://www.kararara.com/aihm/turkce2/aihm11223.htm>, Erişim Tarihi: 08.04.2018.
- Azrak, Ü. (1980). İdarenin Toplumsal Muhatara (Sosyal Risk) Kuramına Göre Kusursuz Sorumluluğu. *Sorumluluk Hukukunda Yeni Gelişmeler Sempozyumu III*. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi.
- Balamir, M. (2003). Kentisel Risk Yönetimi ve Kentlerin Depreme Hazırlanması . *8-9 Şubat Kentlerin Depreme Hazırlanması ve İstanbul Gerçeği Sempozyumu Kitabı*. İstanbul: TMMOB Mimarlar Odası Yayını.
- Bucaktepe, A. (2012-2013). Depremden Dolayı İdarenin Sorumluluğu. *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 17-18(26-27-28-29).
- Bucaktepe, A. (2012-2013). Depremden Dolayı İdarenin Sorumluluğu. *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 17-18(26-27-28-29).
- Çağlayan, R. (2017). *İdare Hukuku Dersleri* (5. b.). Ankara: Adalet Yayınevi.
- Danıştay 10. Dairesi, 2008/5366 E., 2012/423 K. (02 08, 2012). <http://emsal.danistay.uyap.gov.tr/BilgiBankasiIstemciWeb/DokumanGosterServlet?dokumanId=6dQp1E3JJN2TqHn5HwZgd7pMO1SCD0Le%2BRwsNJGzcYM%2Fa%2B6gU8dOQaq%2FfBd>

KB2erS24lCQ9Yj6yjiYXDXobuKcpMpTfEVTzqBiDi52vT9eDuW6nM0WJc5UvXRYJSB8xtAmGe1R424J8ud2GR3kLp5Q%3D%3D&ar, Erişim Tarihi: 04.05.2018.

- Danıştay 11. Dairesi, 2005/1353 E., 2007/6248 K. (06 29, 2007). <http://emsal.danistay.uyap.gov.tr/BilgiBankasiIstemciWeb/DokumanGosterServlet?dokumanId=6dQp1E3JJN2TqHn5HwZgd7pM01SCD0Le%2BRwsNJGzcYM%2Fa%2B6gU8dOQaq%2FfBdKB2erRdWyfNsslzU9lF%2BA6bolqQhl7xc4ThoZzZz2t7KpZ0Dw4TVQYaC1HbwF1OUa18YEI2k7F8pvN3v37fy%2Bse4%2FBg%3D>, Erişim Tarihi: 12.05.2018.
- Danıştay 6. Dairesi, 2004/1477 E., 2004/2115 K. (04 12, 2004). <http://emsal.danistay.uyap.gov.tr/BilgiBankasiIstemciWeb/DokumanGosterServlet?dokumanId=6dQp1E3JJN2TqHn5HwZgd7pM01SCD0Le%2BRwsNJGzcYM%2Fa%2B6gU8dOQaq%2FfBdKB2erLj7LzHrGYmiBdl6vIOU5ucabj6Yr1ftkAA%2BDYiZtOCD0%2BY%2FfIDKqdB%2FhvfDEMIA3BudlhtUS3CBZAvCmgHsHmw%>, Erişim Tarihi: 12.05.2018.
- Danıştay İdare Dava Daireleri Kurulu, 2008/11 E., 2009/3108 K. (12 17, 2009). <https://www.lexpera.com.tr/ictihat/danistay/e-2008-11-k-2009-3108-t-17-12-2009>, Erişim Tarihi: 04.05.2018.
- Danıştay 12. Dairesi, 1973/1262 E., 1974/2932 K. (12 19, 1974). *Danıştay Dergisi*, (18-19).
- Danıştay 12. Dairesi, 1972/2721 E., 1975/1343 K. (06 18, 1975). *Amme İdaresi Dergisi*, 8(3).
- European Court Of Human Rights , Budayeva and Others v. Russia, Application No: 15339/02, 21166/02, 20058/02, 11673/02 and 15343/02), 29.09.2008 T., [https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22itemid%22:\[%22001-80325%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22itemid%22:[%22001-80325%22]}), Erişim Tarihi: 02.07.2018.
- European Court Of Human Rights , Kolyadenko and Others v. Russia, Application No: 17423/05, 20534/05, 20678/05, 23263/05, 24283/05 and 35673/05, 28.02.2012 T., [https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22itemid%22:\[%22001-109283%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22itemid%22:[%22001-109283%22]}), Erişim Tarihi: 08.04.2018.
- Gözler, K. (Ekim 2007). *İdare Hukuku Dersleri* (6 b.). Bursa: Ekin Kitabevi.
- Günday, M. (2015). *İdare Hukuku* (Güncellenmiş ve Gözden Geçirilmiş 10 b.). Ankara: İmaj Kitabevi.
- Gürsel, E. (1-3 Mart 2018). Antalya Özelinde Riskli Alan ve Yenileme Alanı Uygulaması. *Uluslararası Antalya Kongresi*. Antalya.
- İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetim Merkezi. Doğal Afet Nedir ve Afetlerin Özellikleri. <http://www.icisleriafad.gov.tr/dogal-afet-nedir-ve-afetlerin-ozellikleri>, 24.11.2016.
- Kadioğlu, M. (16-17 Ağustos 2006). *Afet Psiko-Sosyal Hizmetler Paneli*. Düzce.
- Kasapoğlu, A., & Ecevit, M. (2001). *Depremın Sosyolojik Araştırması*. Ankara: Sosyoloji Derneği Yayınları.
- Keleş, R. (1998). *Kent Bilimleri Sözlüğü* (2 b.). Ankara.
- Kutlu Gürsel, M. (1999, Aralık). *Amme İdaresi Dergisi*, 32(4).
- Özay, İ. H. (2004). *Günüşiğinde Yönetim*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Parker, D., & Handmer, J. (2013). *Hazard Management and Emergency Planning: Perspectives on Britain*. Routledge.
- Şahin, K. (2013). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukukunda, Doğal Afetlerde Yaşam Hakkı ve Mülkiyet Hakkı Bağlamında Devletin Sorumluluğu: Budayeva Kararı. *MÜHF – HAD*, 19(3), 53-146. http://dSPACE.marmara.edu.tr/bitstream/handle/11424/5986/3-Kemal%20_ahin%20_2.pdf?sequence=1, Erişim Tarihi: 08.04.2018.
- Tan, T. (2016, Eylül). *İdare Hukuku* (Güncelleştirilmiş 5. b.). Ankara: Turhan Kitabevi.
- Uluslararası Kızılay ve Kızılhaç Dernekleri Federasyonu. (2001). *Riskın Azaltılması-Afetlere Hazırlık ve Müdahale Eğitim Programı*. Ankara: Yorum Matbaacılık.

- United Nations Integrated Regional Information Networks. (Haziran 2005). *Disaster Reduction and The Human Cost Of Disaster* . IRIN Web Special. <http://www.irinnews.org>, Erişim Tarihi: 29.11.2018.
- Uzunçubuk, L. (2005). *Yerleşim Yerlerinde Afet ve Risk Yönetimi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yaşar, H. N. (2014). *İdare Hukuku*. İstanbul: Der Yayınları.
- Yavaş, H. (2001). Doğal Afet Yönetimi ve Yerel Gündem 21 Çalışmaları Kapsamında İzmir' de Deprem Riski. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(3).
- Yılmaz, A. (2003). *Türk Kamu Yönetiminin Sorun Alanlarından Biri Olarak Afet Yönetimi*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.